

Berna Durmaz

BİR FASİT DAİRE
ve
KARAYEL ÜŞÜMESİ

zeki z. kırmızı

2018

Durmaz, Berna; Bir Fasit Daire (2013, Öykü), Can yayınları, Birinci Basım, Aralık 2013, İstanbul, 119 s.

Durmaz, Berna; Karayel Üşümesi (2016, Öykü), Can yayınları, Birinci Basım, Ocak 2016, İstanbul, 91 s.

1972 doğumlu Berna Yılmaz üç öykü kitabı yayınlamış. *Tepedeki Ev* (2011), *Bir Hal Var Sende* (2012) ve okuduğum bu kitap: *Bir Fasit Daire* (2013). Ya 2013'ten sonra? Bilgisunara bakalım. Evet, 2015'de bir öykü kitabı daha var: *Karayel Üşümesi*. Bir yıl sonra ikinci baskısını yapmış. Yine *Can Yayınları*'ndan... Atlamışım. İlk Berna Durmaz okumam *Bir Fasit Daire*. *Cemafer, Aynı Babam, Zarif, Islak Oğlan, Sevgül, Kasım Emin, Topuz* başlıkları altına giren 13 öykü var.

Kuşkusuz 80 sonrası öykü çıkışımızın özgün arayışlarından, buluşçularından biri olan Berna Durmaz, öykümüzün şenlikli (karnavalesk) geleneğine bağlı ki bu geleneğin egemen (dominant) karakteri Abasıyanık diye düşünürüm ama çok gerilere Hüseyin Rahmi'lere dek gider. 90'lardan sonra, hele 2000'lerde patlayan cin mısır benzeri çokekincilik (*multiculturalism*) arayışının arkadaki sıkıya (çekice) bağlı olarak yereli baştacı etmesiyle yazı safra (sorumluluk) ata ata hafifleşti, türlüleşti (çeşitlendi), dillendi ama ne dillenme. (Geçerken not: Latife Tekin öncüdür.) Gerçekten Türkçenin bir anlağı (zekâ) varsa tıpkı Gezi'de olduğu gibi seferber oldu, epeyce de toz kaldırıp at izini it izine bulayarak. Kaskatı, mihsıçtı kabızlığımıza bu durumun zaman zaman iyi geldiğini düşünmek hoşuma gidiyor elbette olabildiğince sakinimle okur yazarken. 100 yıllık yazı geleneğimizde ağır ol molla havasında kuruluşu sırtlamış aydın yazarımızın ne acıdır ki toplumsal görevsellik, işlevsellik duygusundan kopuşunun en parlak örneği öyküde yaşandı. Roman, o koca yapı kolay bükülemedi, zaman gerekti, şiir küme düştü, öyle düzey yitirdi ki biri çamurun içine elini sokup yüzeye çıkarıp görünür kılmadıkça çöp dağı yükseldikçe yükseliyor. Ama öykü bundan yararlanabilecek esnekliği, *cevvaliği* gösterebildi. Bence bir öykü patlaması yaşadık. (Yaşıyoruz.) Toplumla, siyasa ile ilgisini tartışabiliriz ama yine de geriye kalan yazıyla ve yazıdan yazıyla ilgiliyse olumsuzlamanın olumsuzlamasıyla yüzleşmemiz, olumsuzdaki olumluyu kavramamız gerekir. Sanatın ortalama yaşamalardan çok kıyılara (marjin, aykırı, sıradışı) gözünü dikmesinde, yeni uygulamaları gündeme getirmesinde, anlatılmışı bir de böyle anlatmasında canlı, diri, umut veren çok şey var. Ama tüm bu arayışları toptancı bir yaklaşımla aynı sepete koymak arkadaki gizil niyeti ve itkiyi, güdümlenmeyi ıskalamak olur. Aynı arayış ve uygulamaların (teknik anlamında) yumurt(lam)aları gibi görünen yapıtları özde ayırana dikkati çekmek, kıyıdağlığın (marjinalizm) öyküsüne sıvanmış tüm anlatıları birbirinin tıpkısı sayıp çöpe atmak yapılabilecek en yanlış şey olur. Bu özgürce gerçekleşen, siyasetten kurtulmuş (!) (var)sayılan anlatıların daha dipte zor görünür siyasetini (elbette yazma siyasetinden, poetikadan söz ediyoruz) çözmek, anlamak, yüze çıkarmak, doğrusunu eğrisinden ayırıştırma okumanın en önemli görevlerinden biri.

Olayı değil dili, anlatımı sıçratmak çift yanlı bir bıçak. Sıçrama, olayı daha görünür kılabileceği gibi örtbas da edebilir.

"Zurnanın ıslak ağzını karyolanın demir başlığına dayayıp canı girtlağından rahatça çıksın diye yatağına uzan"an 70'lik Cemafer'in çenesi açılır, ne anlatır anlaşılabilir ama anlatır da anlatır, milleti canından bezdirene dek. "Ne oluyorsun be adam, kiminle konuşursun?" (*Zurna Dediğin Delikli Boru*, 13) Güzel, sıcak,

gökkuşağı renkli, sözveri dolu bir açılış, okuru çadıra (çingene obası, sirk, tiyatroya, vb.) çeker. *Denizkızı Eftelya'yı* görmek için kıvranırsın. Abi, bi liram var, girebilir miyim? Senden para isteyen mi var? Geç hadi. Cemafer öldüğünü unutmuş, habire konuşup durur. Semine Kadın en iyisi öldüğünü unutmuş adamın çenesini bağlamak deyip sıvar kollarını. Her şey iyi hoş da zurna kime kalacak? Vır vır, artık illallah... "Bütün mahalleyi aldı bir kahır. 'Mezarında bile konuşur bu,' diyorlardı./ (Sus be adam, dünya mı kaçtı içine, geber de kurtul." (21) Ha, bir de Zarif var, kaçık, divane Zarif. Cemafer Zarif'e yanındaki kim diye sorar. "Hasret ben." (23) Zarif'in ardına takılmış, oradan oraya sürüklenen Hasret. Bu ikisine Cemafer onların zaten bildiği bir öyküyü bir kez daha anlatmaya koyulur. "Ne yüzler ne insanlar gelip geçer de bir zulüm kalır yeryüzünde. Bir fasit dairedir zulüm, kuyruğunu yutmuş yılan... döner döner tekrarlanır, döner döner tekrarlanır, döner..." (24) Ama artık bitsin bu çile: "Cemaferim, inandın mı öldüğüne?/ Kadının bunu dediği vakit öldü Cemafer." Ya zurna? Zurna Zarif'in elinde. Başladı çalmaya. Bir nefes ki... "Zarif, yere yıkıla doğrula, yanaklarını şişire şişire, iştahla çalıyordu zurnayı." (25) Ve arkası gelir. **Aşkın Mabedi de Tendir Hadisi de** diyeni Aynı babasıyla eşek sudan gelinceye dek döverler bu ülkede. İstersen Sedef'in aşkına tutul da et bu sözü, ne yazar. Şimdi Hasret'e kulak verelim biraz, Zarif'i anlatsın bize, soy soylamış boy boylamış, bakalım ne demiş Hasret bize: **Bir İğne Bin Minnet Doğurur Günün Birinde**. Bir gün, "Yedi mahalleye duyuruldu ki görücüye çıkmaya hazır Hasret." (43) Ama Hasret pencere önünden terlikleriyle ciddi, sanki bir işe yetişiyormuş gibi günde yirmi kez geçen deli Zarif'e takıldı kaldı. Sonunda çıktı önüne dikildi. "Bir nehir var sende." (44) Eve sığmayan, onlara benzemek istemediği için hep yürüyen Zarif'in peşine Hasret de düşer mi düşer. "Gerisini konuşmadık, yürüdük öylece." (45) Büyücü gerçekçiliğın bu gecikmiş başarılı örneği dili havalandırıp, şöylesine bir tazeliyor. Bunca yılın düşlemsel (fantastik) öyküsü, öteki gerçekliğin öteki anlatısı orada Marquez'den, burada Tekin'den dallanıp Berna Durmaz üzerinden sürdürüyor akışını.

Patlamamak için içen ayyaş baba, Hasret'in babası şişenin içinden bakar dünyaya: **Şişenin İçinden Baktım Eşyaya**. Karısı Melahat'ın kızı Hasret'e ettiğini, anlatılmaz zulümü dili döndüğünce anlatmaya çabalıyor. "Yamuk kapıdan Hasret'in girdiğini gördüm. Yaraları kabuk tutmuş ama içi hâlâ yara. Şişenin içinden bile görüyorum bunu." (49) Şişeden çık baba. Odadan çık. Bu dünyadan çık...da nasıl?

Dünya bakalım Zarif'le Hasret'i rahat bırakacak mı? (**Göğün Altı Varken**). Yaka paça götürüldüler, çok fena dövüldüler. Takeshi Kitano'yu (2003, **Dolls**) anımsıyoruz. *Ferhat'la Şirin'i*, *Leyla'yla Mecnun'u*, *Romeo'yla Juliet'i*. Onları da dövüldüler mi öyle sevdiler diye? İşin kötüsü **Dön dolaş Hep Aynı Ova**. 'Gömersin başını kâğıtlara, görmezsin etrafını' diye takıldıkları Kasım Emin anlatıyor. Hem obayı, öykünün göçünü ya da çadırılı göçün öyküsünü anlatıyor. Devlet yok mu irak durası, hele de onun 'zaptiye'si! Ah! Neler görmüştür bu göz ve neleri bilmiştir bu dil. Kendi dediğini hemice başkasından dinlemiş, işitmiştir kaykıldığı yerden. Berduşun tekidir. Zarif'i bulduğunda " 'Kaçış yoktur,' dedi Zarif. Devam etti: 'Bir fasit dairedir zulüm.'" (70) Tatar'ın meyhanesine ıslak bir oğlan çıkagelir. "Ne iş verirlerse yapar." (**Bir Galon Şarabı Zıyan Etmiş Yine**, 71) Masada ise kendinden geçmiş, ölüme yatmış handiyse, Kasım Emin uykusunda inliyor. Karakura onun içinde diyor oğlana Tatar. Sözü alır Davulcu Topuz. Bakalım ne der? (**Arif'in Bildiği Neydi?**) Anlamadığı bir şey var. Şu kalaycı, beygirci Zarif, ne anlardı zurna çalmaktan. Cemafer'in zurnası onun içine nerde, hangi arada kaçtı da böyle üfler idi zurnaya? Topuz'un Zarif'i bulması, sırrı anlaması gerek. Yolda Arif'tir seslenir arkasından: "Topuz, kargalara yardıma mı çıktın?" (82) Bulur Topuz Zarif'i ve sorar: " 'Sen nereden öğrendin böyle çalmayı?/ 'Çalmam ki,' dedi Zarif, üfürürüm öyle./ 'Abimin çaldığı nağmelerin hepsini

çalarsın işte. / 'Yok, onlar bu borunun içinde,' dedi Zarif." (85) Gel, akşamki düğünde birlikte çalalım kandırır Zarif'i Topuz. Düğün orada davullu zurnalı, şenlikle göğü tutar, gelgelelim gelin uçurumun kıyısından denize bakar. Atlayacak mı? (**Gelinde Bir Uçurum**). Gelin yok. "*Bütün gözler damattayken ve o, taştan taş duruşunu değiştirmede. Yaşlı annesinin koluna girip evine gitti.*" (90) Rasiyan Abla ertesini gün Sevgül gelini ararken (**Hasret'in Aklında Bir Acı Ceviz**) kentin kıyısında Hasret çıkar karşısına. "*Zorlanarak konuştum: / 'Hasret, ne var kızım senin aklında? / 'Bir hikâye.'*" (93) Söz şimdi Arif'tedir (**Bacchus'a İçelim**). Hasan Hoca kâğıtları önüne sürer, ama okuma bilmez ki Arif. Okuduklarından divanında büzüşmüş Hasan Hoca'yı öylece bırakıp, evden çıkar, yağmurun altında dünyanın bin derdi omuzunda yürümeye başlar Arif. Kasım Emin büyük, ölümcül uykusundan sonunda uyanır. "*Aklımda sadece kalem vardı. Yaratılan'ın ilki. Yaz, diye emir olunan ve de levhi mahfuza, kıyamete kadar olacakları yazan alet, Zarif'i de yazacaktı.*" (**Bir Kûlah Güllü Lokum**, 10) Yazmasına yazdı Kasım Emin ya kenti keleklerin bastığı o gün rüzgârın kıvılcımlı bir dalgası bütün yazılı kâğıtları aldı, kattı önüne, süpürdü götürdü saçtı sokağa. "*Kâğıtlarımı rüzgâra kaptırdım.*" (108) "*Ahali çevredeki kâğıtları toplayıp çarşıda esnafa satmış. Onlar da kenarlarını hamurla kapatıp kesekâğıtları yapmış, nişasta, un, bulgur için. Kimi de böyle kûlahlar... Güllü lokumlarına.*" (109) Zarif'le kırkbir çeşit ot toplayan (Unicum'du anımsadığım.) Hasret anlatıyor. Kakava şenliyi. "*Otlara uzandık boylu boyunca. Kadife moru çiçeklerin arasına gömdük çıplaklığımızı. Yağmur başladı, iri damlalı. Bütün bir gece altındaydık, bütün bir yüzyıldı.*" (**Kuyruğunu Yutmuş Yılan**, 114) Çeribaşı Osman Abi "*diz kırmalı topuk vurmali bir oyun tutturdu.*" (116) Yağmur fena bastırdı. Dere taşı. Cemafer'in sözü uçtu geldi kondu boğazına Hasret'in. Sudan mı gelecekti ölüm? Şapkalılar (polis) arabalarıyla geldi. Kız kaçırmaktan Zarif'i almaya geldiler ve tüm oba dalgalandı. Zarif Hasret'in elini tuttu taşkın derenin kıyıcığında. Zurnayı Topuz'a verdi.

Çingeneler Zamanı (Kusturica, 1988), **Yüzyıllık Yalnızlık** (Marquez, 1967), **Çingeneler** (Kaygılı, 1939), vb. bir kez daha bittiler. Demem o ki Berna Durmaz'ın Türkçesindeki doruk ikinci eldenliğe kurban gidiyor yazık ki. 1980'den bu yana genel öykü arayışlarının (kıyıdancılık, özgül ağız uygulamaları: jargon, çokekincilik, yerelcilik, dizge karşıtı tekçi anlatı düşmanlığı, vb. ile belirgin) ardçağcı çok iyi örneklerinden biri Berna durmaz kitabı, diğer kitaplarını bilmediğim için genelleyemesem de, dilde kıvamlı, akışkan, kusursuz ama içerikte ikincil kalan, benzeri yinelemelerden (klon) biri gibi görünen, ilklerin ardından gelmek gibi bir kısmetsizlikle yaralı aslında sıradışı bir kitap. Bu nedenle Berna Durmaz öykülerini izlemem, tutturduğu çizgisini kavramam, türküsünü duymam gerek. Hazırım.

*

Der demez **Karayel Üşümesi** girdi araya. Durmaz'ın son öykü kitabı. Doğrusu birkaç nedenle bu küçük kitap benim için zor bir okumaya dönüştü. Yazarın çırpıntılı anlatma derdi ile arama dili girdi. Bir Fasit Daire'den, belki daha öncesinden, bilmiyorum, yuvarladığı dil biriciğin dili olduğu için (Latife Tekin'i yalnızca biçemsel açmaz açısından irdelemek iyi olurdu) ikinci kez zor yutulur, ağızda gevelendikçe yutulması daha güçleşen bir lokma dizisine dönüşüyor. Benim okurluğum aralıklarını iyiden silmiş, kestirmeden, anlayana sivrisinek saz türünde bir dille buluşabilmek için, böylesi dil seçiminin onu tartışmasız doğrulayacak daha geniş bir bağlamı imlemesini umar. Oysa birkaç onyıllın dil seçiminde altdilleri kimlikleme gibi yaygın bir tutum öyküde olsun, romanda olsun beni tedirgin etmekte, açıkça söylemek gerekirse sinirlendirmektedir. Konuyu olağan bağlamlarda anlatmayı denemeden üst ya da alt dile başvurmak, anlamayı dışlamakla ilgili geliyor bana ama anlam diye belirsiz bir

kavramın peşine düştüğüm çıkarılmasın bundan. Anlamaktan ne anladığımı belki yazmam gerekiyor. Bu ardçağcı tutum, karartma, eleştiriyi aradan çıkarma, suyu bulandırma, vb. işlevleri bir arada görüyor ve yeterince açık bağlamsal göndermeleri olsa, tam tersi bir işlevi de görebilecek anlatı öğeleri üstelik bunlar. Ama önemli örneklerde öykümüz ve romanımız, çoğu kez şiirimiz de huninin daralan deliğine tıkılan ve yalnızca delikten geçene bakan bir yazı tutumu sergiliyor. Ben çok yetenekli söz konusu yazarlarımıza neden bu daral(t)ma işlemine gerek duyduklarını sormak isterim ama sormam. Dilin kıvraklığı, akışkanlığı dilin en iyi kullanımı anlamına gelmez. Dille oynamak iyi ama oynamaktan ne anlarız? Niye, nereye dek oynayalım.

Bırakın dili tüm toplumu katmanlayıp bir katmana gömme (buna jargonlaşma diyelim) ağıttan başlayarak, saltık yitirmeye önce bilmeden ama git git bilerek yatırım yapmaya benziyor ve karşıyım sevgili yazı ustaları. Bu yüzden bir kitabınıza hoşgörölüyüm ama ikincisi beni hemence kaygılandırıyor. Siz peki, neden bunca hoşnutsunuz kendinizden, anlatır mısınız bana? İleride bir Mehmet Erte çıkacak karşıma. Söyleyin size göre nasıl bir okur olmalıyım?

Us yetmez (doğru). Gereken eleştirel ustur. Ve yeni çoktan eskidir. Okurun istediği şaşıra şaşıra salaklaşmak asla değil, olmamalı.